

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

NATIONAL ACADEMY FOR PUBLIC ADMINISTRATION
UNDER THE PRESIDENT OF UKRAINE

В. А. Гошовська

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

Підручник

V. A. Goshovska

PARLIAMENTARISM

Textbook

Київ – 2016 – Kyiv

УДК 328(075.8)

Г 74

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 229/10-8 від 15 грудня 2015 р.)*

Рецензенти:

К. О. Ващенко, доктор політичних наук, професор, старший науковий співробітник, заслужений економіст України (Національне агентство України з питань державної служби);

М. І. Михальченко, доктор філософських наук, професор, академік (Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України);

В. П. Трощинський, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки (Національна академія державного управління при Президентові України);

Б. П. Андрусюк, доктор політичних наук, професор, народний депутат України (Інститут дизайну і реклами Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв).

Гошовська В. А.

Г 74

Парламентаризм : підручник / В. А. Гошовська [та ін.]. – Київ : НАДУ, 2016. – 672 с.

ISBN 978-966-619-364-6.

У підручнику подано основні концепції та теорії парламентаризму як основи демократичного розвитку держави в історичній і міжнародній ретроспективі; основні етапи зародження й еволюції парламентаризму у світі: від античності до сучасності, у тому числі вітчизняного парламентаризму; сутність та особливості виборчого процесу, діяльності Верховної Ради України і народного депутата як представника політико-управлінської та парламентської еліти української нації; глобальні проблеми парламентаризму і демократії у світі та Україні.

Підручник рекомендовано для професійної підготовки магістрів зі спеціальності “Публічне управління та адміністрування” з питань парламентаризму та політичного менеджменту.

УДК 328(075.8)

ISBN 978-966-619-364-6

© Національна академія
державного управління
при Президентові України, 2016

*Approved by Academic Council of the National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine
(protocol № 229/10-8 of December 15, 2015)*

Reviewers:

K.O. Vashenko, Doctor of Political Science, Ph.D., professor Honored Economist of Ukraine (National Agency of Ukraine on Civil Service);

M. I. Mihalchenko, Doctor of Philosophy, professor, academician (Institute of Political and Ethnic Studies. I.F. Kuras National Academy of Science of Ukraine);

V. P. Troschynskyy, Doctor of Historical Science, professor, Honored Worker of Science (National Academy for Public Administration under the President of Ukraine);

B. P. Andresyuk, Doctor of Political Science, People's deputy at the Verkhovna Rada of Ukraine (Institute of Design and Advertising, National Academy of Culture and Arts).

Goshovska V. A.

Parliamentarism : a textbook / V. A. Goshovska [and others]. – Kyiv : NAPA, 2016. – 672 p.

ISBN 978-966-619-364-6.

The textbook presents the basic concepts and theories of parliamentarism as the basis of democratic state in historical and international retrospect; the main stages of the origin and evolution of the parliamentary system in the world, from antiquity to the present, including the national parliamentary system; the nature and characteristics of the election process of the Verkhovna Rada of Ukraine and people's deputy as a representative of the political-administrative and parliamentary elite Ukrainian nation; global issues of parliamentarism and democracy in the world and Ukraine.

The textbook is recommended for training of masters on specialty Public Management and Administration on parliamentary and political management.

З М І С Т

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ	13
1.1. Природа, сутність, системні характеристики парламентаризму	13
1.2. Пряма і представницька демократія	30
1.2.1. Демократичне врядування: цінності та компетентності	30
1.2.2. Народовладдя – основа представницької демократії	46
1.3. Базові філософсько-світоглядні ідеї парламентаризму	48
1.4. Політична еліта: сутність, етапи становлення, традиції, непотизм	61
1.5. Державно-політична еліта та парламентське лідерство	71
Висновки до розділу 1	106
Завдання для самоперевірки та контролю знань	107
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо)	108
Тематика круглих столів, дискусій	108
Список використаних та рекомендованих джерел	109
РОЗДІЛ 2. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	113
2.1. Парламентаризм та організація представницької влади	113
2.2. Взаємодія держави з інститутами громадянського суспільства	127
2.3. Конструктивні й деструктивні політичні технології	136
2.4. Лобізм у парламентській діяльності	145
Висновки до розділу 2	159
Завдання для самоперевірки та контролю знань	160
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо)	161
Тематика круглих столів, дискусій	161
Список використаних та рекомендованих джерел	162
РОЗДІЛ 3. ІСТОРІЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	163
3.1. Генеза та еволюція парламентаризму: від античності до сучасності	163
3.2. Витоки, становлення та розвиток представницької влади в Україні	185
3.3. Політичні реформи в Україні кінця XX – початку XXI ст. та метаморфози сучасного вітчизняного парламентаризму	222
3.4. Становлення політико-владної еліти України	262
Висновки до розділу 3	278
Завдання для самоперевірки та контролю знань	280
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо)	281
Тематика круглих столів, дискусій	281
Список використаних та рекомендованих джерел	282

РОЗДІЛ 4. ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА ВИБОРИ	287
4.1. Вибори та референдуми як інститути демократії.....	288
4.1.1. Парламентські вибори як детермінанта представницької демократії.....	288
4.1.2. Функції виборів у демократичному суспільстві.....	290
4.1.3. Референдум як прояв демократії.....	293
4.1.4. Становлення інституту виборів в Україні.....	297
4.1.5. Поняття і типи виборчих систем: мажоритарна, пропорційна, змішана.....	299
4.2. Принципи виборчого права.....	308
4.2.1. Принцип загального виборчого права.....	309
4.2.2. Принцип вільних виборів.....	310
4.2.3. Принцип рівного виборчого права.....	311
4.2.4. Принцип прямого виборчого права.....	314
4.2.5. Принцип таємності волевиявлення (голосування).....	316
4.3. Управління виборчим процесом та виборчі технології.....	318
4.3.1. Правове регулювання парламентських виборів в Україні.....	318
4.3.2. Організаційно-функціональна структура системи державного управління виборчим процесом в Україні.....	323
4.3.3. Стадії та суб'єкти виборчого процесу.....	339
4.3.4. Політична партія як суспільний та політичний інститут. Сутність і роль політичних партій у виборчому процесі.....	356
4.3.5. Методи підрахунку голосів: метод Хейра (Гамільтона); метод Д'Ондта; метод Сент-Лагю.....	367
4.3.6. Політичний маркетинг. Менеджмент виборчих кампаній. Виборчі технології та партійне будівництво.....	371
4.3.7. Засоби масової інформації та їх роль у виборчому процесі.....	382
4.3.8. Основні напрями підвищення правової культури учасників та організаторів виборчого процесу.....	392
4.3.9. Відповідальність за порушення виборчого законодавства України.....	400
Висновки до розділу 4.....	403
Завдання для самоперевірки та контролю знань.....	404
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо).....	405
Тематика круглих столів, дискусій.....	405
Список використаних та рекомендованих джерел.....	405
РОЗДІЛ 5. ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	407
5.1. Парламентське право.....	407
5.2. Парламентські процедури та законотворчий процес.....	417
5.3. Парламентська опозиція.....	431
Висновки до розділу 5.....	443
Завдання для самоперевірки та контролю знань.....	444
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо).....	445
Тематика круглих столів, дискусій.....	445
Список використаних та рекомендованих джерел.....	446

РОЗДІЛ 6. ПАРЛАМЕНТСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ	449
6.1. Основи та особливості мовного мистецтва парламентаря.....	449
6.2. Управління конфліктами в парламентській діяльності (стратегії поведінки та психологічні практики).....	503
6.2.1. Політичний конфлікт як різновид соціального конфлікту	503
6.2.2. Механізми врегулювання політичних конфліктів	513
6.2.3. Соціально-психологічні технології в парламентській діяльності	525
6.2.4. Коучинг як технологія особистісного розвитку політика	530
6.3. Аналітичне забезпечення парламентської діяльності.....	540
Висновки до розділу 6	553
Завдання для самоперевірки та контролю знань.....	554
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо).....	555
Тематика круглих столів, дискусій.....	556
Список використаних та рекомендованих джерел	556
РОЗДІЛ 7. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ	559
7.1. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.....	559
7.2. Взаємодія Верховної Ради України із суб'єктами державного управління та громадянського суспільства	571
7.3. Забезпечення діяльності Верховної Ради України. Апарат Верховної Ради України	578
7.4. Народний депутат України.....	593
Висновки до розділу 7	611
Завдання для самоперевірки та контролю знань	613
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо).....	613
Тематика круглих столів, дискусій.....	613
Список використаних та рекомендованих джерел	614
РОЗДІЛ 8. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	617
8.1. Парламенти зарубіжних країн	617
8.2. Актуальні тренди та парадокси представницької демократії	633
8.3. Парадигма глибинної демократії	642
8.4. Сучасні тенденції парламентаризму	649
Висновки до розділу 8	656
Завдання для самоперевірки та контролю знань	657
Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (есе, реферат, стаття, індивідуальне науково-практичне завдання тощо).....	657
Тематика круглих столів, дискусій.....	658
Список використаних та рекомендованих джерел	658
ГЛОСАРІЙ	660

CONTENTS

VSTUP	9
SECTION 1. PARLIAMENTARISM AND ORGANISATION	
OF REPRESENTATIVE GOVERNMENT	13
1.1. Nature, essence, characteristics of parliamentarism	13
1.2. Direct and representative democracy	30
1.2.1. <i>Democratic governance, values and competencies</i>	30
1.2.2. <i>Democracy - the foundation of representative democracy</i>	46
1.3. Basic philosophical and ideological ideas of parliamentary theories	48
1.4. The political elite: the nature, stage of development, tradition, nepotism.....	61
1.5. The state-political elite and the parliamentary leadership	71
SECTION 2. PARLIAMENTARISM IN THE PUBLIC	
ADMINISTRATION	113
2.1. Parliamentarism and representative government organization.....	113
2.2. Cooperation of state with the civil society	127
2.3. Constructive and destructive political technologies	136
2.4. Lobbyism in parliamentary activities	145
SECTION 3. HISTORY OF PARLIAMENTARISM	163
3.1. Genesis and Evolution of parliamentarism, from antiquity to modern times	163
3.2. The origins, formation and development of representative government in Ukraine	185
3.3. Political reform in Ukraine late XX - early XXI century and transformation of contemporary national parliamentarism	222
3.4. The formation of political and governmental elite in Ukraine	262
SECTION 4. REPRESENTATION AND ELECTIONS	287
4.1. Elections and referendum as democratic institutions	288
4.1.1. <i>Parliamentary elections as a determinant of representative democracy</i>	288
4.1.2. <i>Functions of elections in a democratic society</i>	290
4.1.3. <i>The referendum as an expression of democracy</i>	293
4.1.4. <i>The formation of the institute of elections in Ukraine</i>	297
4.1.5. <i>Concept and types of electoral systems: majority, proportional, mixed</i>	299
4.2. The principles of the election process	308
4.2.1. <i>The principle of universal suffrage</i>	309
4.2.2. <i>The principle of free elections</i>	310
4.2.3. <i>The principle of equal suffrage</i>	311
4.2.4. <i>The principle of direct suffrage</i>	314
4.2.5. <i>The principle of secrecy of vote</i>	316
4.3. Administration of electoral processes and election technologies	318
4.3.1. <i>Legal regulation of parliamentary elections in Ukraine</i>	318

4.3.2. <i>The organizational and functional structure of public administration election process in Ukraine</i>	323
4.3.3. <i>Stages and subjects of the electoral process</i>	339
4.3.4. <i>A political party as a social and political institution. The essence and role of political parties in the electoral process</i>	356
4.3.5. <i>Methods of counting: method of Hare (Hamilton); D'Hondt method; Sainte-Lague method</i>	367
4.3.6. <i>Political marketing. Management of election campaigns. Electoral and party building technology</i>	371
4.3.7. <i>The media and their role in the electoral process</i>	382
4.3.8. <i>The main directions of improving the legal culture of participants and organizers of the election process</i>	392
4.3.9. <i>Responsibility for violation of electoral legislation in Ukraine</i>	400
SECTION 5. PARLIAMENTARY ACTIVITIES	407
5.1. <i>Parliamentary Law</i>	407
5.2. <i>Parliamentary procedures and the legislative process</i>	417
5.3. <i>Parliamentary opposition</i>	431
SECTION 6. PARLIAMENTARY TECHNOLOGIES	449
6.1. <i>Basic and special features of verbal art of the Members of parliament</i>	449
6.2. <i>Conflict management in parliamentary activity (behavioral strategies and psychological practice)</i>	503
6.2.1. <i>The political conflict as a kind of social conflict</i>	503
6.2.2. <i>Mechanisms of regulation of political conflicts</i>	513
6.2.3. <i>Socio-psychological technologies in parliamentary activity</i>	525
6.2.4. <i>Coaching as a technology of personal development for a politician</i>	530
6.3. <i>Analytical support of parliamentary activities</i>	540
SECTION 7. THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE	559
7.1. <i>Constitutional and legal status of the Verkhovna Rada of Ukraine</i>	559
7.2. <i>Interaction of Verkhovna Rada of Ukraine and the government entities and civil society</i>	571
7.3. <i>Maintenance of the Verkhovna Rada of Ukraine. The Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine</i>	578
7.4. <i>People's deputy of Ukraine (the Member of Parliament)</i>	593
SECTION 8. SPECIAL FEATURES OF MODERN PARLIAMENTARISM	617
8.1. <i>The parliaments of foreign countries</i>	617
8.2. <i>Recent trends and paradoxes of representative democracy</i>	633
8.3. <i>Paradigm of Deep Democracy</i>	642
8.4. <i>Current trends in parliamentarism</i>	649
GLOSSARY	660

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

ГОШОВСЬКА Валентина Андріївна, доктор політичних наук, професор (вступ, пп. 1.1, 1.2.2., 1.3, 1.4, 1.5; 2.1, 2.2; 3.1, 3.2, 3.3, 3.4; 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.3.1; 6.1; 7.2; 8.2; 8.4);
ГАЗІЗОВ Михайло Михайлович, кандидат політичних наук (пп. 2.4; 4.1.1-4.1.4, 4.3.6);
ГОШОВСЬКИЙ Володимир Сергійович, доктор юридичних наук (пп. 7.4);
ГУРІЄВСЬКА Валентина Миколаївна, кандидат державного управління (пп. 6.2.3, 6.2.4; 8.3);
ДАНИЛЕНКО Лідія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор (пп. 1.2.2; 6.2.1);
ІМАНБЕРДІЄВ Досаали Чаюбекович, доктор наук з державного управління (пп. 8.1);
КАЛЬНИШ Юрій Григорович, доктор наук з державного управління, професор (пп. 2.3; 5.3; 6.3);
КАЧАНОВА Поліна Валеріївна, кандидат юридичних наук (пп. 7.3);
КИСІЛЬ Юлія Миколаївна, кандидат політичних наук (пп. 4.3.4; 5.2);
КОРНЯКОВА Тетяна Всеволодівна, доктор юридичних наук, професор (пп. 4.3.9);
ЛАРІНА Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент (пп. 7.3; глосарій);
МАРЧУК Ростислав Петрович, кандидат юридичних наук, доцент (пп. 4.2, 4.3.1, 4.3.3, 4.3.5);
НОВАЧЕНКО Тетяна Василівна, доктор наук з державного управління (пп. 6.2.2);
ПАШКО Людмила Андріївна, доктор наук з державного управління, професор (пп. 1.5; 7.2);
ПОПОК Андрій Андрійович, доктор наук з державного управління, професор (пп. 4.1.4, 4.1.5);
САВКОВ Анатолій Петрович, доктор наук з державного управління, доцент (пп. 4.3.2, 4.3.7, 4.3.8);
СУРАЙ Інна Геннадіївна, доктор наук з державного управління, доцент (пп. 1.2.1; 5.2);
ТАРАСЕНКО Костянтин Васильович, кандидат юридичних наук, доцент (пп. 5.1; 7.1).

AUTHORS

HOSHOVSKA Valentyna Andriivna, doctor of political science, prof. (vstup, s. 1.1, 1.2.2., 1.3, 1.4, 1.5; 2.1, 2.2; 3.1, 3.2, 3.3, 3.4; 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3, 4.3.1; 6.1; 7.2; 8.2; 8.4)
GAZIZOV Mykhailo Mykhailovych, candidate of political science (s. 2.4; 4.1.1-4.1.4, 4.3.6)
HOSHOVSKY Volodymyr Sergiyovych, doctor of law (s. 7.4)
GURIEVSKA Valentyna Mykolaivna, candidate of public administration (s. 6.2.3, 6.2.4; 8.3)
DANYLENKO Lidia Ivanivna, doctor of educational science, prof. (s. 1.2.2; 6.2.1)
IMANBERDIEV Dosaaly Chayubekovysh, doctor of public administration (s. 8.1)
KALNYSH Yurii Hrugorovych, doctor of public administration, prof. (s. 2.3; 5.3; 6.3)
KACHANOVA Polina Valeriivna, candidate of law (s. 7.3)
KYSIL Yulia Mykolaivna, candidate of political science (s. 4.3.4; 5.2)
KORNYAKOVA Tetyana Vsevolodivna, doctor of law, prof. (s. 4.3.9)
LARINA Natalia Borysivna, candidate of educational science, docent (s. 7.3; glossary)
MARCHUK Rostyslav Petrovych, candidate of law, docent (s. 4.2, 4.3.1, 4.3.3, 4.3.5)
NOVACHENKO Tetyana Vasylivna, doctor of public administration (s. 6.2.2)
PASHKO Lyudmula Andriivna, doctor of public administration, prof. (s. 1.5; 7.2)
POPOK Andrii Andriiovych, doctor of public administration., prof. (s. 4.1.4, 4.1.5)
SAVKOV Anatolii Petrovych, doctor of public administration, docent (s. 4.3.2, 4.3.7, 4.3.8)
SURAY Inna Hennadiivna, doctor of public administration, docent (s. 1.2.1; 5.2)
TARASENKO Kostyantyn Vasylyovych, candidate of law, docent (s. 5.1; 7.1)

Навчальне видання

В. А. Гошовська

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

ПІДРУЧНИК

ГОШОВСЬКА Валентина Андріївна,
ГАЗІЗОВ Михайло Михайлович,
ГОШОВСЬКИЙ Володимир Сергійович,
ГУРІЄВСЬКА Валентина Миколаївна,
ДАНИЛЕНКО Лідія Іванівна,
ІМАНБЕРДІЄВ Досаали Чаюбекович,
КАЛЬНИШ Юрій Григорович,
КАЧАНОВА Поліна Валеріївна,
КИСІЛЬ Юлія Миколаївна,
КОРНЯКОВА Тетяна Всеволодівна,
ЛАРІНА Наталія Борисівна,
МАРЧУК Ростислав Петрович,
НОВАЧЕНКО Тетяна Василівна,
ПАШКО Людмила Андріївна,
ПОПОК Андрій Андрійович,
САВКОВ Анатолій Петрович,
СУРАЙ Інна Геннадіївна,
ТАРАСЕНКО Костянтин Васильович.

E d u c a t i o n a l e d i t i o n

V. A. Goshovska

PARLIAMENTARISM

T E X T B O O K

Київ, НАДУ

Відповідальний за випуск *В. С. Андрейчук*

Редактор *С. М. Шиманська*

Коректор *С. Г. Крушельницька*

Технічний редактор *Н. Ю. Копайгора*

Підп. до друку 22.06.2016.

Формат 70x100/16. Обл.-вид. арк. 42,1. Ум.-друк. арк. 39,06

Тираж 300 пр.

Видавець Національна академія державного управління
при Президентові України.

03680, м. Київ, вул. Ежена Потьє, 20, тел. 456-77-95.

E-mail: naduprint@ukr.net

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003